

Stashkevich N. M.

senior lecturer

Odessa national economic University, Odessa, Ukraine

Stashkevich O. S.

teacher

Odessa national economic University, Odessa, Ukraine

THE DEVELOPMENT OF PRIVATE PENSION FUNDS IN THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE

Сташкевич Н. М.

СТ.ВИКЛАДАЧ

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Сташкевич О. С.

ВИКЛАДАЧ

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У СИСТЕМІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний стан реформування пенсійної системи України та роль у пенсійній реформі недержавних пенсійних фондів

Ключеві слова: *реформа пенсійної системи, недержавне пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди*

Considers the current state of reform of the pension system of Ukraine and its role in pension reform of private pension funds

Keywords: *pension reform, private pensions, private pension funds*

В умовах руху вітчизняної економіки до ринкових стандартів проведення пенсійної реформи є одним з основних напрямів удосконалення загальної системи соціального захисту населення України.

Для України сьогодні пенсійне забезпечення громадян стало надзвичайно важливою соціально-економічною проблемою. Пенсійна система України є неефективною та дорогою – ставки соціальних податків високі, а рівень пенсій низький. Основними причинами необхідності модернізації старої пенсійної системи є наростаючий процес старіння населення, який створює безпрецедентні фінансові проблеми, робить неможливим фінансування в колишніх масштабах пенсійного забезпечення з державних бюджетів; високий рівень тіньової економіки; ріст неофіційної імміграції та зміна соціальних цінностей.

Несприятлива демографічна ситуація в Україні, яка характеризується високими темпами скорочення та старіння населення, а також значний дефіцит Пенсійного фонду України приводить до того, що уряду доводиться приймати важкі рішення про зменшення державних пенсійних виплат, збільшення пенсійного віку та підвищення розміру платежів. З огляду на це уряд повинен заохочувати нинішнє покоління молодих людей планувати заздалегідь свій вихід на пенсію, враховуючи при цьому, що держава не зможе гарантувати їм високого доходу в старості.

В основу вітчизняної пенсійної реформи покладено запропоновану Світовим банком модель трьохрівневої пенсійної системи, яка об'єднує державну пенсію, обов'язкову накопичувальну пенсію з фіксованим внеском та недержавне пенсійне забезпечення. Пенсійна реформа, що почалася в січні 2004 року в Україні, передбачає заміну старої солідарної системи пенсійного забезпечення на сучасну трирівневу пенсійну систему.

Сутність змішаної системи полягає в тому, що вона дозволить зробити пенсійну систему країни фінансово збалансованою та стійкою. В такій системі ризики, пов'язані з демографічною та економічною ситуаціями, будуть розподілені між трьома її рівнями, що дозволить захистити майбутніх пенсіонерів від зниження загального рівня доходів.

Після прийняття Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 9 липня 2003 року послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення

надаються пенсійними фондами, створеними відповідно до норм цього закону, і пенсійними фондами, які створено на початку 90-х років, і які зараз знаходяться на стадії реорганізації.

Система недержавного пенсійного забезпечення – один із найважливіших елементів соціальної системи держави, що дозволяє успішно вирішувати багато суспільних потреб, зокрема стимулювати ріст заощаджень населення, а також задовольнити потреби юридичних чи фізичних осіб в забезпеченні стійких гарантій захисту їх економічних інтересів, збереженням визначеного рівня добробуту і здоров'я. В цій ситуації саме недержавний рівень пенсійної системи, який представлений недержавними пенсійними фондами, банками та страховими компаніями може вирішити існуючі проблеми. Наявність такого рівня забезпечує не тільки додатковий соціально-економічний захист громадян, але водночас створює передумови для формування в економіці країни значного обсягу довгострокових інвестиційних ресурсів. Специфіка НПФ як економічної категорії полягає в тому, що в системі економічних відносин суб'єктів недержавного пенсійного фонду відбувається процес перетворення частини заробітної плати працівника та валових витрат роботодавця на інвестиційний ресурс.

Недержавний пенсійний фонд – (НПФ) це фінансова установа, призначена для накопичення коштів на додаткову недержавну пенсію та здійснення пенсійних виплат учасникам фонду. НПФ має статус неприбуткової установи, тобто не має на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками фонду. Весь отриманий фондом інвестиційний дохід розподіляють тільки між його учасниками.

Будь-який НПФ створюється з єдиною метою: накопичення пенсії для своїх учасників, і ніякої іншої мети мати не може. Але відмінності між ними існують.

Всі НПФ поділяються на три види:

- відкриті – недержавні пенсійні фонди, засновниками яких можуть бути будь-які одна або кілька юридичних осіб (крім установ, фінансованих

з державного бюджету), а учасниками – будь-які фізичні особи незалежно від місця і характеру їхньої роботи;

- корпоративні – недержавні пенсійні фонди, засновниками яких можуть бути юридичні особи-роботодавці і до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасниками таких фондів можуть бути винятково фізичні особи, що перебувають у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками і роботодавцями - платниками цього фонду;

- професійні – недержавні пенсійні фонди, засновниками яких можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні союзи (об'єднання професійних союзів), або фізичні особи, пов'язані за родом їхньої професійної діяльності. Учасниками такого фонду можуть бути винятково фізичні особи, пов'язані за родом їхньої професійної діяльності, визначеної в статуті фонду.

Система недержавного пенсійного забезпечення України в останні роки розвивається досить динамічно і має потенціал для подальшого розвитку пенсійного забезпечення.

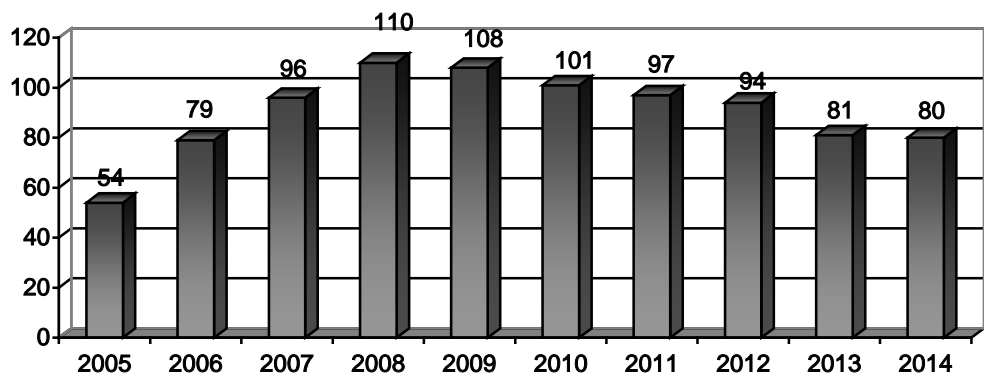

Рис. 1 Динаміка зміни кількості НПФ України в Державному реєстрі фінансових установ в 2005-2014 р.р.

Складено за даними звітів Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2005-2014 р.р. [4]

Згідно звітів Нацфінпослуг з початку розвитку НПФ України в Державному реєстрі фінансових установ кількість НПФ зазнала значних змін (рис.1). Так, з початку розвитку НПФ в Україні, їх кількість була найбільшою в

2011 р. – 110 НПФ. З 2012 р. кількість НПФ має тенденцію до зменшення і в 2014 р. в Державному реєстрі фінансових установ України зареєстровано 80 НПФ.

Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведені в таблиці 1. Як видно з таблиці, значення переважної більшості основних показників НПФ демонстрували позитивну динаміку, але одночасно у зв'язку з розірванням частини пенсійних контрактів учасниками НПФ в 2012 році відбулося істотне зменшення їх кількості та кількості укладених пенсійних контрактів на 1,7% і на 18,1% відповідно. Але вже в 2013 р. кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами зростає проти рівня 2012 р. на 43,7%, кількість контрактів при цьому не змінилась.

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних
Фондів України в 2010-2014 р.р.[4]

Недержавні пенсійні фонди	2010	2011	2012	2013	1 півріччя 2014
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів (тис. шт.)	69,7	75,0	61,4	61,4	56,5
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис. осіб)	569,2	594,6	584,8	840,6	837,7
Загальні активи НПФ (млн. грн.)	1144,3	1386,9	1660,1	2089,8	2381,3
Пенсійні внески (млн. грн.)	925,4	1102,0	1313,7	1587,5	1722,8
Пенсійні виплати (млн. грн.)	158,2	208,9	251,9	300,2	339,7
Кількість осіб, що отримали/ отримують пенсійні виплати (тис. осіб)	47,8	63,1	66,2	69,0	71,0
Сума інвестиційного доходу (млн. грн.)	433,0	559,9	620,3	953,3	1167,6
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (млн. грн.)	64,6	86,6	106,6	135,3	154,2

У 1 півріччі 2014 р. загальна кількість учасників НПФ становила 837,7 тис. осіб, але ця кількість зменшилась проти початку року на 0,3%, що пов'язано із зменшенням кількості жінок майже на 1% (3,4 тис.осіб) від

загальної кількості жінок-учасників НПФ. При цьому кількість чоловіків збільшилась на 0,4 тис.осіб чи 0,1% загальної кількості чоловіків-учасників НПФ.

Разом із зростанням учасників НПФ зростають і обсяги сплачених пенсійних внесків. Так, станом на кінець 2013 року всіма вкладниками недержавних пенсійних фондів було сплачено 1587,5 млн. грн. пенсійних внесків, за 1 півріччя 2014 р. -1722,8 млн.грн., збільшившись протягом 2014 року на 8,5%.

Аналізуючи динаміку сплачених пенсійних внесків, слід зазначити, що надходження пенсійних внесків протягом 2005 р. до 2014 р. зросла в 47,7 рази. У загальній сумі пенсійних внесків у 1 півріччі 2014 р. основну частину (93,4%) становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 1608,3 млн.грн. Середній розмір пенсійного внеску в 2014 р. на одного вкладника складає:

- юридичну особу – 680,9 тис.грн.
- фізичну особу – 2,4 тис.грн.

Пенсійні виплати НПФ за період з 2005 р. зросли майже в 200 разів – з 1,7 млн.грн. до 339,7 млн.грн. Тільки за 1 півріччя 2014 р. проти 2013 р. зростання виплат склало 13,5%

З даних табл.1. бачимо, що показники пенсійних виплат учасникам за аналізований період зросли в 2014 р. проти 2010 р. на 114,7%, що пояснюється тим, що все більше коло учасників НПФ досягли пенсійного віку і отримали право на ці виплати. Кількість осіб, які отримали пенсійні виплати зросла на 48,5%, а середня пенсійна виплата на одного учасника НПФ зросла за період 2010-2014 р.р. на 44,8 %.

Результатом перетворень в пенсійній системі країни має стати отримання її учасниками загального розміру пенсійних виплат на рівні 60-70% середньої заробітної плати, що відповідатиме світовим стандартам соціального забезпечення. Близько половини цих виплат складатимуть кошти, що накопичуватимуться не тільки в Пенсійному фонді України, а й у недержавних

пенсійних фондах. З огляду на перспективи пенсійного реформування, роль НПФ в Україні з кожним роком зростатиме.

Загальний обсяг активів, сформованих пенсійними фондами, станом на 30.07.14 становить 2 381,3 млн. грн. Всього за 2014 рік активи НПФ зросли на 13,9% (на 291,5 млн. грн.). Можна зробити висновок, що розмір загальних активів НПФ у цілому збільшився протягом 2010 – 2014 р.р, за аналізуємий період активи НПФ зросли в 2,1 рази.

Інвестиційний дохід НПФ України зростає значними темпами. Так, цей дохід зріс в 1 півріччі 2014 р. проти 2010 р. в 2,7 рази. Такими ж значними темпами зростає й прибуток від інвестування активів НПФ, який тільки за півріччя 2014 р. збільшився проти початку року на 23,8%. Зменшення в період фінансово-економічної кризи обсягів виробництва основних видів промислової продукції та послуг значно погіршили умови інвестиційної діяльності, у тому числі недержавних пенсійних фондів, що негативно вплинуло на рівень дохідності пенсійних активів.

На сьогодні актуальною проблемою для недержавних пенсійних фондів є забезпечення дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції.

За результатами 2014 року, переважними напрямками інвестування пенсійних активів є депозити в банках (38,2% інвестованих активів), акції українських емітентів (12,4%), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (30,1%), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (12,1%) [4].

Поки що суттєвим фактором, що стримує зростання інвестиційного доходу НПФ, є незначний обсяг залучених пенсійних внесків для забезпечення можливості здійснення диверсифікації пенсійних активів у дохідні фінансові інструменти. Середня дохідність активів недержавних пенсійних фондів від інвестування у звітному періоді була на рівні 17,2% річних при інфляції на рівні 9,1% річних. [6].

При визначенні інвестиційних цілей недержавного пенсійного фонду надзвичайно актуальним є дотримання двох умов. Перша – майбутніх

надходжень і приросту пенсійних активів має бути достатньо для забезпечення поточних фінансових зобов'язань фонду перед своїми учасниками. Тобто на будь-який момент керуючий активами повинен прогнозувати фінансові потоки таким чином, щоб у учасника фонду не було проблеми з отриманням пенсійної виплати.

Можна сказати як про загальне зростання інвестицій НПФ так і зростання їх частки в ВВП та капітальних інвестиціях. Так, частка інвестицій НПФ складала за 2010 та 2011 рік – 0,1% від номінального ВВП, в 2012 цей показник зріс та складав уже 0,12% від номінального ВВП, в 2013 р. – 0,14% . Частка інвестицій НПФ в усіх капітальних інвестиціях в 2010 році складала 0,59%, а в 2011 скоротилася до 0,52% капітальних інвестицій України. У 2012 році цей показник зріс, але не перевищив результату 2010 року та становив 0,56% від капітальних інвестицій України. В 2013 р. ця частка зросла до 0,78% капітальних інвестицій України, але за рахунок зменшення ВВП країни на 8,85% [6].

Таким чином, ми бачимо, що інвестиції недержавних пенсійних фондів займають незначну частку як в ВВП, так і в загальних капітальних інвестиціях України, що характеризує початковий етап розвитку недержавного пенсійного забезпечення і можливості розвитку в майбутньому. Якщо порівняти частку інвестицій НПФ України та інвестиції НПФ з країн в яких розвинута недержавна пенсійна система, то однозначно можна сказати, що частка інвестицій українських НПФ до ВВП України є мізерною.

Отже становлення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні відбувається під впливом багатьох факторів, які стримують її розвиток. Основними, на нашу думку, є: низька інформованість громадян щодо пенсійної реформи; низька довіра громадян до фінансових інститутів; низький розвиток фондового ринку; відсутність фінансової підтримки з боку держави; низька зацікавленість більшості підприємців створювати корпоративні пенсійні фонди через великі відрахування до НПФ; низькі доходи громадян.

Незважаючи на це, система недержавного пенсійного страхування має великі перспективи. За оцінками експертів, населення України володіє значним інвестиційним потенціалом. Тобто йдеться про створення конкурентоспроможного фінансового сектора, який у змозі мобілізувати та надавати економіці України через систему НПФ значні інвестиційні ресурси. За умови 30% охоплення працездатного населення України пропонованою системою відрахувань щорічне збільшення пенсійних активів (без врахування інвестиційного доходу) складе 4 млрд.грн.

Для розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні важливо в короткий час вести в дію другий рівень пенсійної системи. Створення другого рівня пенсійної системи означатиме запровадження в нашій країні системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Суть такої системи полягатиме у тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи (загальний рівень пенсійних відрахувань залишиться незмінним) накопичуватиметься у єдиному Накопичувальному фонді і обліковуватиметься на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески.

На нашу думку, для створення ефективної та надійної системи недержавного пенсійного забезпечення необхідно провести ряд заходів на державному рівні:

- розширити напрями інвестування пенсійних активів;
- уніфікувати порядок оцінки пенсійних активів та визначення розміру пенсійних накопичень;
- запровадити міжнародні стандарти інвестиційної діяльності та звітності для суб'єктів системи накопичувального пенсійного забезпечення;
- реалізувати додаткові заходи у сфері захисту коштів учасників системи накопичувального пенсійного забезпечення від знецінення та інших ризиків.

Необхідно також поширювати серед населення, роботодавців, профспілок, об'єднань громадян та юридичних осіб за допомогою ЗМІ

інформацію про переваги недержавних пенсійних фондів та їх участі в системі добровільного пенсійного страхування.

Література.

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // № 1058-IV від 09.07.2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» // № 1057-IV від 09.07.2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Закон України “Про запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування” № 2854 від 29.12.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України - www.dpf.gov.ua
5. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України - www.mlsp.gov.ua
6. Офіційний сайт Державного комітету Статистики України - www.ukrstat.gov.ua